

Манастир Морача

❖ САДРЖАЈ ❖

ПРЕДГОВОР (10)

СВЕТИ САВА (22)

- СЛОВЕНСКИ ГА СВИ НАРОДИ СЛАВЕ (24) • МАНАСТИР МИЛЕШЕВА (26)
- МАНАСТИР СВЕТА ТРОЈИЦА У ПЉЕВЉИМА (29) • САМОКОВ, БУГАРСКА (31)
- ВЕЛИКО ТРНОВО, БУГАРСКА (31)

БЕОГРАД И ОКОЛИНА (34)

- БОГОРОДИЦА БЕОГРАДСКА (36) • БОГОРОДИЧИНА ЦРКВА РУЖИЦА (41) • ИЗВОР Св. ПЕТКЕ У ЖЕЛЕЗНИКУ (42) • КАПЕЛА СВЕТЕ ПЕТКЕ (43) • МАНАСТИР ВАВЕДЕЊА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ НА СЕЊАКУ (50) • МАНАСТИР РАЈИНОВАЦ У БЕГАЉИЦИ (51) • МАНАСТИР РАКОВИЦА (52)
- МАНАСТИР Св. НИКОЛЕ У ГРАБОВЦУ (54) • МАНАСТИР Св. СТЕФАНА У СЛАНЦИМА (55)
- МАНАСТИР ФЕНЕК КОД ЈАКОВА (57) • НИКОЛАЈЕВСКА ЦРКВА У ЗЕМУНУ (58)
- САБОРНА ЦРКВА (59) • ЦРКВА Св. КНЕЗА ЛАЗАРА (62)
- Звечка (63) • Патријаршијска капела (63) • Капела Светог Јована Богослова (63) • Манастир Св. Арханђела Гаврила у Земуну (63) • Руска црква Свете Троице (63) • Црква Покрова Пресвете Богородице (64) • Црква Св. Арханђела Гаврила у Земуну (65) • Црква Св. Цара Константина и царице Јелене (65) • Црква Св. Трифуна на топчидерском гробљу (65) • Црква Св. Александра Невског (65)

ВОЈВОДИНА ~ СРЕМ И ФРУШКА ГОРА (66)

- БЕОЧИН (68) • БЕШЕНОВО (70) • БУКОВАЦ (71) • ВЕЛИКА РЕМЕТА (73) • ВРДНИК (75) • ГРГЕТЕГ (77)
- ЈАЗАК (78) • КРУШЕДОЛ (80) • МАЛА РЕМЕТА (84) • НОВО ХОПОВО (85) • ПЕТКОВИЦА (87)
- РАКОВАЦ (88) • СРЕМСКИ КАРЛОВЦИ (89) • ШИШАТОВАЦ (90)
- Бачинци (90) • Беркасово (90) • Бешка (91) • Вогањ (91) • Голубинци (91) • Инђија (91)
- Калина Водица (91) • Манђелос (92) • Нови Карловци (92) • Чортановци (93)

ВОЈВОДИНА ~ БАНАТ (94)

- БАВАНИШТЕ (96) • БОКА (98) • ВОЈЛОВИЦА (98) • ДОЛОВО (99) • ЗРЕЊАНИН (100)
- КИКИНДА (103) • КОВИН (104) • МЕСИЋ (104) • ОРЛОВАТ (108)
- БОТОШ (108) • ДЕЛИБЛАТО (109) • ДОБРИЦА (109) • ЛОК (109) • МАЛО СРЕДИШТЕ (109)
- МОКРИН (110) • МОШОРИН (110) • МРАМОРАК (111) • ПАВЛИШ (111) • УЗДИН (111) • ЦРЕПАЈА (111)

ВОЈВОДИНА ~ БАЧКА (112)

- АЛЕКСАНДРОВО (114) • БАЧКО ПЕТРОВО СЕЛО (115) • БОЂАНИ (116)
- НОВИ САД (117) • РУСКИ КРСТУР (120) • СТАПАР (121)
- БАЧКА ПАЛАНКА (122) • БИЛИЋ (123) • БУКОВАЦ (ЧИЧОВИ) (123) • ВРБАС (123) • ДЕРОЊЕ (124)
- ДОРОСЛОВО (124) • КАЋ (124) • КОВИЉ (124) • КУЛА (125) • СРБОБРАН (125) • ЧУРУГ (125)

СРЕДИШЊА СРБИЈА (126)

БЛАГОВЕШТЕЊЕ (РУДНИЧКО) (128) • ВЛАКЧА (129) • БРАЂЕВШНИЦА (131) • ВУЈАН (132) • ДРАЧА (134) • ЂУРЂЕВИ СТУПОВИ (136) • ЖИЧА (137) • ЖУПАЊЕВАЦ (139) • ЗАБРЕГА (141) • ИЗВОР (144) • КОПОРИН (146) • МАНАСИЈА (149) • МИЉКОВ МАНАСТИР (151) • МОЈСИЊСКА СВЕТА ГОРА (155) • ОВЧАРСКО-КАБЛАРСКИ МАНАСТИРИ (167) • РАВАНИЦА (183) • СОПОЂАНИ (193) • СТУЈЕНИК (196) • СТУБАЛ (199) • СТУДЕНИЦА (200) • ЦРНА РЕКА (208) • БОШЊАНЕ (212) • БРУСНИЦА (212) • ВЕДУЋЕ (212) • ВОДИЦЕ (212) • ВОЉАВЧА (213) • ГРНЧАРИЦА (214) • ДРЕНЧА (214) • ИВАЊИЦА (214) • ЛЕШЈЕ (215) • ПЕТКОВИЦА (216) • РАЛЕНИНАЦ (216) • РУДЕНИЦА (216) • САРИНАЦ (216)

ИСТОЧНА СРБИЈА (218)

БАРЕ КОД ПОЖАРЕВЦА (220) • БРАДАЧА (221) • ГОРЊАК (224) • ЗАЈЕЧАР (225) • ЗАОВА (226) • КАСИДОЛ (228) • ЛАДНЕ ВОДЕ (229) • МАЛО ЦРНИЋЕ (229) • НИМНИК (231) • ПОЖАРЕВАЦ (232) • РУКУМИЈА (232) • СОКОБАЊА (234) • ТУМАН (237) • БИСКУПЉЕ (239) • ВИТОВНИЦА (239) • ДУШНИК (240) • ЂЕРИНАЦ (240) • ЖАГУБИЦА (241) • ЈОШАНИЦА (241) • КАОНА (241) • КЛАДУРОВО (242) • КЛЕЊЕ (242) • КРЕПИЧЕВАЦ (243) • КУЛА (243) • МИШЉЕНОВАЦ (243) • НЕГОТИН (244) • ПЕШЧАНИЦА (244) • НЕРЕСНИЦА (244) • СМОЉИНАЦ (244) • СУВОДОЛ (245) • ЧЕТЕРЕЖЕ (245)

ЈУЖНА СРБИЈА (246)

ПИРКОВАЦ (248) • ПРОКУПЉЕ (249) • ПРОЛОМ (251) • ПРОХОР ПЧИЊСКИ (253) • ДИВЉАНИ (256) • ГОРЊИ МАТЕЈЕВАЦ (256) • СИЊЕВО (257) • ТЕМСКА (257) • СЛОНОВО ДУПЕ (257) • СУКОВО (257)

ЗАПАДНА СРБИЈА (258)

БОГОВАЂА (260) • КАОНА (262) • КРЕМНА (263) • КУМАНИЦА (264) • МОКРА ГОРА (265) • РАДОВАШНИЦА (267) • РАЧА (269) • БЕЛИЈЕ (271) • ЧОКЕШИНА (273) • БАЊА (274) • ВАЉЕВСКА ГРАЧАНИЦА (274) • ВРУЈЦИ (274) • ДИВЧИБАРЕ (274) • ЗЛАТИБОР (275) • КАМЕНА ГОРА (275) • ДЕЛИЋ (275) • ЉУБОВИЈА (275) • НАКУЧАНИ (276) • ПЕТНИЦА (276) • ПЕТКОВИЦА (276) • ПОБЛАЋЕ (276) • ПУСТИЊА (277) • ТРОНОША (277)

КОСМЕТ (278)

ВИСОКИ ДЕЧАНИ (280) • ГРАЧАНИЦА (288) • ДЕВИЧ (289) • ЗВЕЧАН (292) • ЗОЧИШТЕ (293) • ПЕЊКА ПАТРИЈАРШИЈА (294) • СОЧАНИЦА (303) • ГОРИОЧ (305) • ДУБОКИ ПОТОК (305)

ХИЛАНДАР (306)

ЦРНА ГОРА (316)

- ДАЈБАБЕ (318) • ЂУРЂЕВИ СТУПОВИ (319) • ЖДРЕБАОНИК (320) • МИХОЉСКА ПРЕВЛАКА (321)
• МОРАЧА (324) • НИКШИЋ (325) • ОСТРОГ (327) • ПИВА (334) • САВИНА (336)
• БЕЛИЈА ПИПЕРСКА (338) • ЦЕТИЊЕ (339)
• БАЊА (342) • БИЈЕЛО ПОЉЕ (342) • ЖАЊИЦ (342) • КОТОР (343)
• МОКРИНЕ (343) • РИСАН (343)

МАКЕДОНИЈА (344)

- БИГОРСКИ МАНАСТИР (346) • ЛЕСНОВО (347)
• ЗАБЕЛ (347) • КНЕЖИНО (347) • МАРКОВ МАНАСТИР (348) • СВЕТА БОГОРОДИЦА ПРЕЧИСТА (348)
• СВЕТИ ГЕОРГИЈЕ ПОБЕДОНОСАЦ (348) • СВЕТИ ЈОВАН КРСТИТЕЉ (348) • СВЕТИ НИКИТА (348)
• СТАРО НАГОРИЧАНЕ (348)

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА (350)

- КОСИЈЕРЕВО (352) • ЛОВНИЦА (353) • МЕДНА (354) • САРАЈЕВО (357) • ЧАЈНИЧЕ (358)
• ДОБРИЊЕВО (360) • ДУБОКОВАЦ (360) • КРУПА НА ВРБАСУ (360) • ОЗРЕН (360)
• ПАПРАЋА (360) • ТВРДОШ (360)

ХРВАТСКА (362)

- КРКА (364) • ЛЕПАВИНА (365)
• ВОДИЦА (366) • ДРАГОВИЋ (367) • КРУПА (367)

РУМУНИЈА (368)

- БЕЗДИН (370) • ТЕМИШВАР (372)
• БАЗЈАШ (373) • СВЕТИ ЂУРАЉ (373)

МАЂАРСКА (374)

- ГРАБОВАЦ (376) • СРПСКИ КОВИН (376)

БУГАРСКА (378)

- СОФИЈА (380)

О АУТОРУ (383)

Ништа није питао о болести детета, већ само да ли је дечак или девојчица; потом је припалио једну воштану свећу и ставио је у руку забринуте мајке. На изненадни пламсај свеће малаксало дете подиже мало очне капке и за време читања дуге молитве уздахну једва чујно неколико пута; на крају га калуђер благослови звучним, свечаним гласом. Пуна захвалности, мајка му пољуби руку, скиде са ниске око врата један сребрни новчић, стави га као прилог на калајисани тас и, целивајући икону на пулту, напусти манастир озарена надом.“

ПРЕДГОВОР

У њочейку беше нада

Поред многих призора живота у Србији Феликс Каниц је описао и овај, којем је био сведок у Манастиру Горњаку, највероватније једне јесени крајем осамдесетих година XIX века: „Када се богослужење завршило и црква испразнила, остала је само једна жена, која је близу чудотворног гроба поманутог Глигорија забринута гледала час младо бледо биће на својим рукама, час калуђера. Она је тражила спас од њега, верујући да једино његова молитва може помоћи њеном болесном детету. С пуном озбиљношћу, пришао јој је Сава.

Иако један образовани Европејац, какав је био Феликс Каниц, у овоме види празноверје и сујеверје, чак злоупотребу вере, он неће изоставити ни суштинску реч од које све почиње, а она је – НАДА. Нада да ће се човек избавити из невоље, у којој је обично и живот угрожен, ако помоћ потражи крај светих моштију, ако се моли пред чудотворном иконом или се умива и воду пије на чудотворном извору. Каниц ће у свом знаменитом делу *Србија, земља и стањовништво* поменути још неколико сличних НАДАЛИШТА, али је сигурно да их је видео много више, само она нису била у кругу његових интересовања.

За данашњу Србију могло би да се каже да је земља надалишта, а и светилишта, мада она највероватније то није ни мање ни више од других земаља. Подсетимо се да је у Србији било или има више „светих гора“. Свети архијерејски синод Српске православне цркве прогласио је у августу 2003. године Фрушку гору и њене манастире Светом Фрушком гором, а предео јужно од Сталаћа, где се спајају Јужна и Западна Морава, назива се и Мојсињском светом гором. Српском светом гором називају се и овчарско-кабларски манастири, а Моравском светом гором седам манастира саграђених крајем XIV и почетком XV века на десној обали Велике Мораве, у висини Багрданског теснаца, поређаних у дужини од двадесетак километара, идући низводно од села Дубоке до близу Свилајнца. Браничевске манастире, манастиришта и светиње неки такође називају Српском светом гором, као и предео Дренице. И Скопска Црна гора и њене српске цркве вековима су називане Светом гором. Ово говори да је српска земља била премрежена значајним манастирима, у којима су чуване бројне светиње, па и мошти великих хришћанских светитеља попут Св. јеванђелисте Луке, Св. Прокопија, Св. Теодора Тирона, Св. Петке и других.

Замерајући оном свештенику у Горњаку, Феликс Каниц ће напоменути да се и његова браћа на много напреднијем Западу „труде свим силама да повременим измишљањем нових чуда задрже народ у сујеверју“. Свет све више напредује, али људи као да све више верују у чуда божја, па у француски Лурд, где је Бернадета Субиру 11. фебруара 1858. године видела „жену у белом“, која јој је рекла да је она „безгрешно зачеће“ а што је протумачено да се ради о Мајци Божјој, сваке године дође око два милиона поклоника из целог света. Због тога педесет авионских компанија одржава редовне линије између овог места и сто тридесет градова у свету, француска железница превезе годишње до Лурда око 700.000 путника, а у целој Француској само Париз има више хотела од овог малог места у Високим Пиринејима, у којем живи само двадесетак хиљада становника и у које је о стопедесетогодишњици појављивања Богородице (од 8. децембра 2007. до 8. децембра 2008) дошло девет милиона поклоника.

Људи верују у појављивање Богородице. Ревносни хроничари набројали су да се она људском роду јавила око 21.000 пута, углавном у западном свету, почев од 850. године кад су је први пут угледали шпански морнари, близу малог места Итела у Приморским Алпима, а она их тада избавила из велике буре. Католичка црква је, међутим, озваничила само шеснаест јављања Богородице, највише у Француској – шест (Гарезон, Ле Ло, Ла Салет, Лурд, Понмен и Ил Бушар). Последње Богородичино јављање које је Римокатоличка црква признала није било у Европи, већ у Кибеху, у Руанди, 1981. године.

У православном свету чуда Пресвете Богородице су нешто другачија. Богородица се ретко појављује, као што се указала у цариградској цркви Влахерни преподобном Андреју Јуродивом 14. октобра 911. године, а најчешће услишава молитве пред чудотворним иконама. Код Срба се Богородица јавила само два пута – 24. јуна 1898. године у Ђунису и у близини Бачког Петровог Села 1711. У Ђунису млада жена у одећи као сунце указала се тринаестогодишњој девојчици Милојки Јоцић. Данас је то место једно од највећих српских светилишта, на којем се о Покрову Пресвете Богородице, манастирској слави, окупи на десетине хиљада људи. У близини Бачког Петровог Села Мајка Божја указала се пастиру Миливоју. И у овом светилишту о Великој Госпојини силан свет пристиже одасвуд.

У веровању Срба као божји изасланик много чешће се појављује Св. Петка. Они који тврде да су је видели најчешће је описују као жену у црном, а на местима где се појавила као знамења њене моћи обично остају извори чудотворне и лековите воде. Света Петка, верује се, људима помаже кад су у великој невољи и лечи их од болести.

I

Извори су бројна култна места код Срба и има их у свим крајевима. Неки су, судећи према предању, сматрани чудотворним још у римско доба, док се у чудотворност и лековитост неких других верује одскора. Веровање у лековитост и чудотворност воде долази и из паганске традиције и из хришћанског поимања магичне и божанске моћи воде. У словенској митологији за воду су везани бројни обреди; многи од њих задржали су се до данас. Стари Словени су се прочишћавали у „чистој води живој“, њом се умивали и прали, на њој се молили својим боговима; места где је жива вода текла била су им као храмови, а молитве које су изговарали, веровали су, установио је сам Сварог. А „жива вода“ је сам бог Сварог, творац свега живог, један од његових појавних облика, „вечни

извор који тече лети и свуда, а зими никада не мрзне. И том живом водом напаја и живот нам даје док не стигнемо до ливада рајских, блажених“ (*Велесова књиџа*, дашчица Д-11/А [II], стр. 151). Траг овог веровања сачувао се у бајкама и песмама, у којима вода лечи, чак оживљава покојнике. Култ воде се повећао кад га је прихватило хришћанство. Чудесна исцељења у Силуамској бањи или на извору у Хони познати су библијски мотиви, према којима су настала многа друга до данас сачувана предања. На изворима се наш народ окупља и у данашње време као некада, обично о Видовдану или о другим црквеним празницима, а на неким и свакодневно. Људи пију воду, купају се и умивају, затим се бришу марамицом или пешкиром и убрус остављају крај воде, верујући да тако остављају и болест, које ће их ослободити добри демони.

Чудотворни и лековити извори најчешће се налазе код манастира или манастиришта, ређе далеко од путева и насељених места. Неке некадашње чудотворне воде данас су познате бање, као Кањижа, Прибојска или Јунаковић, а с неких у прошлости чудотворних извора вода се данас флашира и продаје, што је случај са Савиним извором у Одмењу („одмењска вода“), извором у Велућу („мивела“) или извором код вршачког Манастира Месића („моја вода“). Данас не можемо поуздано да знамо јесу ли манастири грађени крај извора који су већ били култна места или се у њихову чудотворну моћ почело веровати пошто су манастири већ били саграђени. Легенде понекад казују да су манастире подизали поред светих извора они који су се том водом излечили. То је посебно случај са водицама у Војводини, на којима су капеле грађене најчешће у знак захвалности за неко чудесно исцељење.

Култ воде и водица у Војводини посебно је снажан. Некада их је, казују неки извори, било више од четиристо, а данас их у овом делу Србије има сто дванаест познатих; толико их је у својој књизи *Водице у Војводини* пописала Мирјана Ђекић. Но, има их више јер се Мирјана Ђекић бавила само водицама на које долазе православни српски верници и на којима су грађени православни сакрални објекти. Католици и гркокатолици, као и православни Русини, такође имају своје водице, од којих су неке веома позната култна места, попут гркокатоличке (русинске) водице код Руског Крстура, или водице у селу Дорослову недалеко од Сомбора, на којој се, према предању, почетком XVIII века указала Мајка Божја. Ово светилиште у неку руку признаје и Ватикан, јер је Католичка црква прописала да се у њему два пута годишње, на Малу Госпу и на Духове, добија посебни благослов. На оба ова светилишта долазе и православни верници.

Култ воде у Војводини другачији је него јужно од Саве и Дунава. Поставља

се питање како су ова култна места у Војводини добила назив водице, пошто је у Србији уобичајенији термин кладенац, светиња или једноставно свети извор. Мирјана Ђекић у поменутој књизи *Водице у Војводини* наводи да се само један извор јужно од Саве и Дунава назива водицом (Досина водица у Стигу). Вук Караџић је у прво издање свог *Рјечника* унео ову реч, али само два њена значења: деминутив од вода и *aqua lustralis*. Значи ли то да је овај назив новијег датума? Могуће је, а јужно од Саве и Дунава постоје места овог имена: Водице на Златибору, затим село Водице у близини Пријепоља, Водице у близини Смедеревске Паланке и Водице јужно од Прокупља, док се јужно од Обилића на Космету налази место Црквена Водица. За Водице код Смедеревске Паланке чак се зна да су име добиле по чудотворном извору, јер се два километра југозападно од места налази Видова вода или Видова светиња, на коју народ иде сваког младог петка и младе недеље.

Можда је за називе водица или водице (понекад се термин употребљава у множини) најзаслужнија црква. Борећи се против празноверја, а истовремено настојећи да уважи оно што је народ већ прихватио, црква је почев од средине XVIII века, а све у складу са Духовним регуламентом Петра Великог, започела велику християнизацију и канонизацију чудотворних вода. Митрополит Павле Ненадовић је 1749. освештао исцелитељску водицу у Манастиру Фенеку. Водице које је црква прихватила добиће своје патроне-свце, а крај њих почеће да се подижу капеле, понегде и цркве. Други велики подстицај популаризацији водица дао је богомољачки покрет, који се у Војводини јавио у другој половини XIX века, као реакција на назаренски покрет, који је све више одвлачио народ и од цркве и од православља. Богомољци су, између осталог, заговарали ходочашћа на палестинска света места, посебно на свету реку Јордан. Али ретки су били они који су могли да се упусте у такав подухват, па су обилазили војвођанске манастире и водице, пешке, често и боси. Када би неко такав подухват извео три пута, рачунало се као да је ишао на Свету гору, а ако би пак направио седам оваквих малих хаџилука, то је било исто као да је походио Свету земљу! А мали хаџилуци обично су се завршавали молитвом, умивањем и прањем на водицама, као што се прави, велики завршавају купањем у реци Јордану.

Богомољачки покрет посебно је био снажан између два светска рата, када се раширио по целој Србији, а чланови покрета у Војводини у том периоду саградили су више капела и молитвених домова на водицама, док су се богомољци јужно од Саве и Дунава више бавили откривањем темеља старих цркава и манастира. Пример таквог подухвата војвођанских богомољаца је Капела на водици Св. Петке у Чуругу. Једна локална богомољка уснила је багрем на

крају села и на њему икону Св. Петке. Јавила јој се и светитељка, рекавши јој да на том месту, које је свето, треба да подигне капелу. Овај сан претворили су у стварност богомољци из Чуруга. Поред багрема сазидали су капелу, подигли дрвени крст, ископали бунар, чак саградили кућицу за чувара. А на багрем су, како је виђено у сну, поставили икону Св. Петке. Чудно је што се у сну Св. Петка везује за багрем пошто се багрем у српском народном веровању сматра нечистим дрветом, јер њега воле демони, у њега ударају громови и зато се никад не сади уз кућу. Срби багрем зову *нерод* (без рода), а калемљење багрема је велико скрнављење куће и породице.

Значај водица као и многих других светиња опао је после Другог светског рата, многе су оронуте и запустеле, али у последње време народ им се све више враћа. Била је потпуно напуштена и некад чувена Вилина водица у близини Буковца, села на северној падини Фрушке горе, родног места песникиње Милице Стојадиновић Српкиње, на којој се лечила Новосађанка Јула. Она је у знак захвалности за опоравак уредила извор и подигла чардак над водицом, а народ из Бачке ту се до пред Други светски рат окупљао о Спасовдану. У живот су ову водицу вратили локални планинари и ловци, који од 2003. године на њој организују ђурђевдански уранак. Није светковина као оне некадашње, али водица је ипак оживела, а сличних примера, захваљујући ентузијазму појединаца или група људи, има још.

II

Веровање у чудотворну моћ моштију у вези је са самим извором хришћанства. И Исус Христос је исцељивао болесне и васкрсавао мртве, а ову своју божанску моћ пренео је на своје ученике. У *Јеванђељу по Матфеју* (10/8) он им се обраћа речима: „Болесне исцељујте, мртве дижите, губаве чистите, ђавола изгоните, забадава сте добили, забадава и дајите.“ Моћ добијену од учитеља апостоли ће задржати и после смрти, а чудесна исцељења на местима где се завршио њихов овоземаљски живот или крај њихових земних остатака биће коначни знак њихове светости.

Најстарији помен поштовања моштију датира из II века. У Антиохији су тада почели да верују у чудотворну моћ моштију епископа Св. Игњатија Богоносца, мученички умореног у Риму по једнима 106. године, а по другима највероватније током последњих година Трајанове власти (110–117). Предање казује да се он „јављао више пута из онога света и чинио чуда, помажући све до данас свакоме ко га призива у помоћ“.

Великим чудом се објавио и први српски светитељ Јован Владимир (око 990–1016), који је, пошто га је на превару убио безбожни шурак Владислав, узео своју посечену главу и, носећи је у рукама уместо на раменима, узјахао коња и отишао цркви у којој је за живота пожелео да буде сахрањен. Ту га је, затим, и сахранила његова одана супруга Косара. Из Владимирових моштију потекло је чудотворно миро у тренутку кад је његов убица праведно кажњен, а чудесна исцељења крај њих догађају се већ хиљаду година. Слична чуда, као знаци светости и божанске моћи, најављиваће и друге српске светитеље, неке одмах после завршетка њиховог земаљског живота, попут Светог Симеона Мироточивог (Стефана Немање), из чијег је гроба у Хиландару потекло свето миро после годишњег парастоса, а неке много година касније, као што је био случај са превлачким мученицима, који су се пројавили тек у наше доба, око четири и по века пошто су били отровани.

Српска православна црква канонизовала је, почев од XIII века до данас, више од осамдесет светитеља. А колико их тачно има не може ни да се утврди. У календар Српске православне цркве уписана су осамдесет три помена, последња два – 29. маја 2015. године (архимандрит Севастијан Дабовић и епископ Мардарије Ускоковић), али неколико је саборних (Св. мученици гламочки и куленвакуфски, Св. мученици дабробосански и милешевски, Св. мученици јасеновачки, онедавно и Свети мученици момишићки), а последње августовске недеље по старом календару – око 15. септембра по новом – помен је српским светитељима који, сем светитеља Саве, у календару немају свој дан (Сабор српских светитеља). Тада се помињу светитељ Сава, први архиепископ српски, Арсеније, наследник светитеља Саве, Сава Други, син првовенчаног краља Стефана, Никодим, игуман хиландарски и архиепископ свих српских и поморских земаља. Помиње се и Јоаникије, најпре архиепископ, а од 1346. године патријарх, затим српски патријарси: Јефрем – савременик кнеза Лазара, Спиридон – наследник Јефремов, Макарије – обновитељ пећког патријаршијског престола, племић Гаврило (Рајић) – кога су Турци обесили 1659. године, као и архиепископи српски: Јевстатије, Јаков, Сава Трећи и Максим, епископ рашки Григорије, патријарси Кирило и Никон и деспот Јован.

Срби имају и више светитеља који нису родом Срби (Св. Ћирило и Методије, преподобни синаити Ромил Раванички, Роман, Нестор, Мартирије, Данило, Сисоје, Зосим Тумански, Григорије Горњачки и Јов из Драче, затим Св. свештеномученик Горазд Чешки, Св. Кирило Словенски, Св. Климент Охридски, Св. свештеномученица Злата Меглинска, преподобни Јован Рилски, преподобни Наум Охридски, свештеномученик Горазд...). Више Срба су

светитељи других цркава. Бугари славе Св. Саву и Св. краља Милутина, Руси Св. Саву, Св. кнеза Лазара и Св. Арсенија Сремца, Румуни Св. Јосифа Новог (Темишварског), а у Грчкој, на Светој Гори, поштују Св. Саву и Св. Симеона, док на Великим метеорима славе Св. Јоасафа Метеорита, унука Стефана Дечанског. Св. Јован Шангајски и Санфранцискански (Јован Максимовић), родом Србин, одавно је руски светитељ, а Српска православна црква тек недавно га је унела у свој Именослов светих и слави га 1. јула. Св. Саву и Св. мати Ангелину славе и католици.

Посебно је значајно што се у српским манастирима и црквама чувају мошти великих хришћанских светитеља као што су Св. Прокопије или Св. Теодор Тирон, а бројне су и друге славе реликвије (делови моштију Св. Јована Крститеља, Св. Текле, Св. Луке, Св. Александра Невског, Св. Василија Великог, Св. Димитрија Солунског, Св. Петке; честице часног крста, знамените иконе...). Ове свете реликвије у наше крајеве пристизале су на разне начине, било да су склањане испред оних који су желели да их униште, било да су добијане на поклон, а понекад се до њих долазило дипломатским акцијама – што је учинила кнегиња Милица кад је добила мошти Св. Петке, или су једноставно куповане – што је био случај са моштима Св. Теодора Тирона или Св. јеванђелисте Луке, које је деспот Ђурађ Бранковић 1452. године купио за 30.000 дуката.

Срби су одувек веома поштовали своје светиње, чувајући их предано од непријатеља, који су често настојали да их униште и који су понекад и успевали у томе. Турци нису спалили само мошти Св. Саве, већ и светих Бранковића, а више пута покушали су да униште и Манастир Острог и мошти Св. Василија Острошког, које су три пута одношене из манастира и скриване од Турака. Мошти Св. кнеза Лазара прешле су током неколико векова дуг пут док се нису вратиле у Раваницу. Српске светиње биле су у опасности и од римокатолика. Усташе су 1942. покушале да на Фрушкој гори униште мошти Св. кнеза Лазара, Св. Уроша Нејаког и кнеза Стефана Штиљановића. Срећом, спасене су у последњем тренутку. А намеру усташа најбоље објашњава поступак крижевачког унијатског бискупа Василија Божиковића, који је 1771. године, кад је митрополит карловачки Јован Георгијевић штампао *Зборник изабраних молитва* са црквеним календаром у којем су српски свеци били означени црквеним словима, тражио од аустријских власти да из државнополитичких разлога укину све свете Србе. Да Срби не би, сећајући се својих светих, својих славних царева, краљева, деспота и јерарха и оживљавајући свест о својој славној прошлости, истовремено развијали и тежњу за слободом и лепшом будућношћу.

Са истом преданошћу чуване су и мошти светитеља који нису Срби. Мошти Св. Теодора Тирона три пута су одношене из Новог Хопова и тако су спасене од Турака. У неким случајевима свете реликвије су, ипак, нестајале. Данас не знамо где су мошти Св. Луке. Св. Јустин Поповић наводи да су у Цариграду, док други историчари тврде да се чувају у Падови, према неким чак и у Венецији. Та ситуација дала је повода Ребеки Вест, Британки која је веома волела Србе и посветила им добар део свог живота, да се подсмехне спору Венеције и Падове у којем је Ватикан морао да пресуди чије су мошти Св. Луке биле праве.

III

Поштовање икона такође је веома распрострањено у српском народу. У српским манастирима има више знаменитих чудотворних икона, најчешће са ликом Мајке Божје. Најпознатије су Тројеручица, Филермска, Лепавинска, Чајничка, Пећка, Савинска и Бођанска, које се славе и у Календару Српске православне цркве. Култ икона код Срба јавио се већ у доба Немањића. Прву икону, претпоставља се, донео је из Цариграда Сава Немањић 1199. године. Била је то мозаичка Богородица Одигитрија, која се и данас чува у Хиландару. Она је, највероватније, наша најстарија чудотворна икона. После ње, иконе су доношене и у друге манастире. Данас не знамо које је иконе Немања поклонио Студеници, а Сава Жичи. Доментијан је записао да је Сава великим иконама даровао Манастир Филокалу у Солуну, док је Јелена Анжујска раскошним иконама у златном окову, украшеном бисерима, драгим камењем и честицама моштију светаца, улепшала своју задужбину Манастир Градац. Златом оковане иконе манастирима су даривали и краљ Милутин, архиепископ Данило, а касније и деспот Стефан Лазаревић.

Иконе се у манастире нису уносиле само као украси, већ се веровало и у њихову чудотворну моћ. Симеон Немања је умро са Одигитријом на грудима, цар Душан се, спремајући се за бој са Мађарима, у Жичи молио пред иконама Христа и Богородице, док је краљица Симонида дошла у Београд 1314. или 1315. да се поклони чудотворној икони Пресвете Богородице, која се тада налазила у Саборној митрополијској цркви.

Од свих тих знаменитих најстаријих чудотворних икона сачуване су само хиландарске: Одигитрија, Млекопитатељница и Тројеручица. Заштитница београдска постоји још само у предању, а оно казује да ју је урадио сам јеванђелиста Лука. Мирјана Татић Ђурић у својим *Сјудијама о Богородици* наводи да је један

немачки хроничар из Нирнберга у XV веку Св. Луки приписивао и Богородицу Београдску. Првом иконописцу и јеванђелисти данас се у целом свету приписује седамдесетак икона, али су иза њега, највероватније, остале само три, највише четири насликане Богородице и ниједна од њих није нека од наших знаменитих чудотворних икона.

И Смедерево је имало своју заштитницу, икону из Манастира Успења Богородице, која се објавила као чудотворица 1688. године кад су Аустријанци преотели овај град од Турака. Њу је после тога Павле Несторовић Дејак, вођа српских чета које су се бориле у саставу аустријске војске, поклонио једном баварском официру, а овај ју је предао баварском владару Максимилијану Другом Емануелу. Икона је затим свечано, преко Београда и Беча, пренета у Немачку, а после Максимилијанове смрти смештена је у Манастир Свете Ане у Лехелу у близини Минхена, где је чувана као једна од најзнаменитијих светиња, чак је сматрана заштитницом целе Баварске. Уништена је приликом савезничког бомбардовања Минхена 1944. године.

Своју чудотворност иконе најчешће показују плачем или истицањем мира. Плач божанства утемељен је на паганској традицији коју је прихватило и хришћанство. Мајка Божја „заливала је сузама своје боголико и пречисто лице“ кад ју је, „изнад народа са распростртим омофором на рукама“, угледао Андреја Јуродиви у Богородичиној цркви у цариградској четврти Влахерни, 1. октобра 911. године. Акад икона лије сузе боје крви, онда она најављује трагичне догађаје. Предање казује да је икона *Полајање њрновој венца на главу Христѡа Сѡасиѡѡла*, у Цркви гроба Господњег у Јерусалиму, крвоточила 1572. године предсказујући Вартоломејску ноћ, то јест париски покољ неколико хиљада Хугенота у ноћи између 23. и 24. августа 1572. године, уочи празника Св. Вартоломеја. Касније се тај плач поновио још два пута: 1939. године – уочи Другог светског рата, и на Васкрс 2001. године – што верници тумаче као најаву 11. септембра кад су у Њујорку уништене две куле Светског трговинског центра. Верује се да су иконе својим сузама или неким другим знацима најавиле и трагичне догађаје у нашем народу у последњих двадесетак година, а највише се говорило и писало о плачу икона у Крагујевцу у септембру 2003. и јануару 2005.

Мотив плача икона налазимо у српској народној епској песми *Саво и њурски цар*. „Из иконах сузе ударише“, казује народни певач, описујући чудо на Светој Гори, кад се „калуђере Саво“, то јест Сава Немањић, са још других „триста калуђерах“ и „пет стотин’ лудијех ђаковах“ моли Богу пред турским царем, показујући му да је српска вера боља од његове. Можда је ова песма и настала баш у XVII или XVIII веку, у време кад је плач икона код Срба учестао, нарочито у

Војводини, а све под утицајима из Русије, у којој се у то време штампају и књиге о сузоточивим иконама. Једно од најзначајнијих таквих дела је *Руно орошено*, Димитрија Ростовског, у којем он описује и велича чуда Богородичине иконе из Светотројичког илинског манастира у Чернигову, која се објавила чудотворним плачем неколико година пошто ју је (1658. године) насликао монах Генадије Константинович. Ростовски тумачи да је свака Богородичина суза симбол одређеног посредовања Мајке Божје: суза заштитна, суза утешитељна, суза исцелитељна, суза озарења смисла и друге.

Култ ове иконе проширио се све до наших крајева тако да су српски иконописци чак почели да сликају иконе Богородице која плаче. Један такав бакрорез из 1725. године налази се данас у Манастиру Успења Богородице у Српском Ковину у Мађарској. У другој половини XVIII века у Војводини је, како бележе летописи, проплакало више икона. Чувен је плач икона у сремском селу Нештину. Прво је 8. септембра 1753. године проплакала икона Богородице у парохијској Цркви Светих врача Козме и Дамјана, која је сузоточила наредна четири дана, а у исто време плакала је и икона Мајке Божје која је била у поседу угледне породице Рашковић. Она је у Срем донесена из Сјенице за време Велике сеобе. Сузе су из иконе поново потекле у парохијској цркви следеће јесени, у исто време кад је проплакала и икона Богородице у фрушкогорском Манастиру Дивши, о чему је извештај спремио лично митрополит Павле Ненадовић.

Током година социјалистичког државног уређења и комунистичке власти култ икона знатно је опао. О њима се тада говорило и писало као о уметничким делима, што их је, у крајњем случају, сачувало. Но, пошто су постале колекционарски предмети, многе су због тога и нестале, завршавајући у приватним збиркама. Али последњих двадесетак година култ икона, као и иконопис, код Срба је поново у процвату. Многе наше цркве и манастири обдарени су копијом иконе Богородице Тројеручице, у неким манастирима раде знамените школе иконописа, а сликању ових светиња посветили су се и многи школовани уметници. Из Русије, познате по бројним старим иконама, више пута доношене су копије чудотворних заштитница, а за време бомбардовања 1999. године чак и оригинална Казанска икона Пресвете Богородице у мисији спаса српског народа. У новинским хроникама у наше време опет се често пише о плакању икона, чак оних које су у приватном власништву, насликаних у најновије време. Народ поново све више верује у чуда. На то га подстичу и прилике у којима је човек све више беспомоћан и препуштен сам себи.

·+·

СВЕТИ САВА

СЛОВЕНСКИ ГА СВИ НАРОДИ СЛАВЕ
МАНАСТИР МИЛЕШЕВА
МАНАСТИР СВЕТА ТРОЈИЦА У
ПЉЕВЉИМА
САМОКОВ, БУГАРСКА
ВЕЛИКО ТРНОВО, БУГАРСКА

СЛОВЕНСКИ ГА СВИ НАРОДИ СЛАВЕ

Бројне легенде казују о чудесним подухватима Св. Саве, а први их је сакупио и објавио 1927. године Владимир Ђоровић, знаменити српски историчар, писац и филолог (*Свети Сава у народном предању*). У тим легендама Сава је увек жив светитељ, заштитник правде, сиротиње и хришћанске вере, а чуда се најчешће догађају не Савином већ божјом вољом, што значи да је он у народном предању већ за живота божји човек. „Властелин разјарен зграби батину да свеца удари, али Бог нареди, те му се рука згрчи и у њој батина остаде“ – приповеда се у легенди *Свети Сава и властелин*. Треба напоменути да су те легенде махом већ постојале, само се у њима уместо Св. Саве јављао неки други светитељ. Народ их је, дакле, посрбио.

Пошто је Сава већ за живота имао велики углед у народу због многих подухвата значајних за српску државу и цркву, није необично што је његов култ светитеља и исцелитеља постао снажан убрзо после смрти, а нарочито после преноса његових моштију из Великог Трнова у Милешеву 1237. године. Томе је свакако допринело и Теодосијево житије, које је хиландарски монах, по свему судећи, написао крајем XIII века, дакле педесетак година после Савине смрти. Теодосијев *Живот Св. Саве* био је необично популарно дело. Као што нека савремена књижевна остварења имају бројна издања, тако је и Теодосијево, колико нам је познато, имало за то време невероватних деветнаест српских и пет руских преписа, а и неколико прерада. Неки мотиви из њега ушли су у народне приче и песме.

Савин култ проширио се и изван граница Рашке, у којој су он и његов отац Св. Симеон (Немања) били врховни заштитници и државе и народа. Босанско-српски краљ Твртко Први Котроманић крунисао се над чудотворним светитељевим гробом у Милешеву и прогласио се „херцегом од Светог Саве“. Колико и Срби, Св. Саву су поштовали и муслимани, па и католици. Католички свештеник Иван Томко Мрнавић написао је његову биографију, Дубровчанима је Сава био добро познат, а књижевник и монах фра Андрија Качић Миошић испевао је познате стихове:

*Рад чудеса калуђера Саве
Словенске ја све државе славе.*

Поровић у предговору легендама бележи шта су о Милешевима и Св. Сави написали путници који су манастир у то време походили. „У XVI веку култ Светог Саве чувао је и добар део муслимана, можда још од своје хришћанске старине. Више страних путника, који су тих времена свраћали у Милешеву, бележе како *ишјују милешевске калуђере и дијеле им милостињу* (Жан Шено, 1547); како калуђери живе од милостиње *ишю им йонајвише йружају Турци, који свеца осовишю ишјују и јако ѿа се боје* (Катарин Зено, 1550); чак се казује да Милешевима *већу милостињу дају Турци и Жидови, нею ли хришћани* (Бенедето Рамберти, 1534); у Бранковићевом летопису се прича како је неки бег јавио надлежнима у Турској, да *Турци верују Свейом Сави и узимају знак крсѿа и йокршишвају се*. Стога је, вели, наређено да се спали тело светитељево, *corpus prodigiis clarum!* И Атанасије Ђакон, у свом опису пустошења наших земаља у XVII веку, наводи да је Свети Сава спаљен од Турака, зато што је један Турчин био на Савином гробу излечен од беса. У једном писму из 1597. пишу српски калуђери папи у Рим: *Како су Турци ойнесли Свейоѿа Саву из Милешева њима Бој не йомаѿа, убијају (и)х крсѿјани са сваке сѿране*. Чак и у XIX веку, саопштава А. Гиљфердинг, *долазио је народ на милешевске развалине и доносио болеснике*.

Нажалост, има мало записаних сведочанстава о чудесним исцељењима на гробу Св. Саве. Једно нам је оставио владика Николај (*О чудесним исцељењима*).

„Учитељ Филиман дуго је учитељевао у школи Милешевској. После је премештен у Пријепоље. Сав народ око Милешева срцем га воли и поштује, и хришћани и муслимани, као велику душу и велики карактер. Па нам прича Филиман много и много о Милешеву. На моје очи, каже, исцелили су се многи болесници у овој светињи. Доведу луда човека везана у конопе, па му се читају молитве код ђивота Светог Саве и ту преноћи. После га као здрава одреше, и он оде кући слободно. Тако исто и болеснике са другим болестима и мукама.

Ђивот Светог Саве и сада је прекривен једним скупоценим покривачем. Изненадило нас је кад смо чули од Филимана и других да је тај покривач поклонила једна була. Неки дервиш Кратовић из Пријепоља имао жену полуделу. После дугог и узалудног лечења и гатања доведе дервиш своју жену у Милешево. И ту покрај ђивота по молитвама духовника жена потпуно оздрави. Из захвалности она је после сашила и извезла својом руком овај покривач, па га донела на ђивот Светог Саве, где се и сада налази.“

Постоји више места на којима се култ Св. Саве изузетно поштује: Хиландар, Кареја, Испосница у близини Студенице, црква-испосница у стенама Каблара, а у овом поглављу описана су четири места у којима постоје видљиви трагови Савине светости.

МОНАСТИР МИЛЕШЕВА

Део моштију (лева рука) Св. Саве
Пастирски штап Св. Саве

У Манастиру Милешеви код Пријепоља, са Црквом Вазнесења Христовог, поново се налазе две велике српске светиње: део чудотворних моштију (лева рука) Св. Саве и његов пастирски штап. Ове светиње дуго су чуване у Манастиру Свете Тројице у Пљевљима. Није објављено када су оне и зашто из једног манастира пренесене у други, само се сазнало да се налазе у Милешевима кад је 1. маја 2009. године у славној задужбини краља Владислава отворена обновљена ризница. Лева рука Св. Саве, као највећа реликвија, сада се чува у олтару манастирске цркве, у малом ћивоту, и повремено се износи на целивање.

МОНАСТИР МИЛЕШЕВА

Верује се да је то рука Св. Саве, мада то није поткрепљено непобитним доказом. А веровање да је заиста тако датира од лета 2003. године кад је у пљеваљски манастир дошла једна црквена делегација из бугарског града Великог Трнова, где је Св. Сава умро 1236. и ту почивао док га синовац Владислав није пренео у своју задужбину Милешеву, две године касније. Кад су Бугари

видели светињу у Манастиру Свете Тројице, уверивши се да на њој недостаје мали прст, рекли су да су они сигурни да је то рука Св. Саве јер се у њиховом Манастиру Покрова Пресвете Богородице у Самокову чува тај прст! Светиња је у овај манастир донесена из Хиландара крајем треће деценије XIX века.

Данас не знамо када и како се чудотворна рука Св. Саве нашла у пљеваљском манастиру. То не може да се наслути ни из неке легенде, каквих о Св. Сави и његовом чудотворном штапу има много. Према једној од тих прича, која одавно кружи међу поклоницима, Савине мошти, пошто су у Милешевци почивале 357 година, нису спаљене на Врачару 1594. године. Милешевски калуђери, сазнавши за Синан-пашине намере, надмудрили су га и светитељеве мошти склонили у Манастир Куманицу, на обали Лима, недалеко од Бијелог Поља. Занимљиво је да у Куманици и данас постоје чудотворне мошти непознатог светитеља!

Друга верзија ове приче казује да Савине мошти нису однесене у Куманицу већ у Манастир Довољу, који се налази у кањону Таре, на десној обали реке, десетак километара узводно од моста на Ђурђевића Тари. Овај манастир, донедавно у рушевинама, који се први пут помиње почетком XVI века, некада је био важан духовни центар Потарја, а захваљујући његовом скривеном положају и неприступачном терену, у њега су склањане драгоцености из других цркава и манастира који су били на удару Турака. Могуће је да је Савина рука у Манастир Свете Тројице донесена баш из Довоље. У руским изворима такође постоје занимљиви подаци о овој светињи. Матеј Павлов Владиславић, најближи сродник грофа Саве Владиславића, Херцеговца у служби руског цара Петра Великог, поручио је 1739. године икону Св. Саве коју је поклонио Манастиру Савини. На тој икони исписана је кратка биографија светитељева, у којој се каже „да је његово тело почивало у Манастиру Милешевци и да је од њега сада остала једна свечева рука која се налази у пећком манастиру“ (Дејан Медаковић, *Историјске основе иконографије Св. Саве у XVIII веку*, у зборнику *Сава Немањић – Свети Сава, историја и предање*, Београд, 1979, стр. 403–404). Натпис на овој икони такође казује да је милешевски монах по имену Нектарије 1680. године саковао мали ћивот за прст Св. Саве који је такође чуван у Пећи.

Са више чињеница може да се говори о штапу Св. Саве. Треба одмах подсетити да то није онај штап (патерица) који је Сава донео из Свете земље, а који се данас налази у његовој испосници у Кареји на Светој Гори. Вероватно је то архијерејски штап који је Сава 1219. године добио од васељенског патријарха Манојла, после сабора у Никеји. Можда се баш он помиње у готово свим легендама о светитељу, као веома значајан „реквизит“, јер се многа чуда догађају тако што Св. Сава прекрсти тим штапом. За ову светињу поуздано се зна да се налазила у Милешевци пре спаљивања моштију Св. Саве, на шта

указује С. Димитријевић, који у чланку *Сјаљивање моштију Свештој Саве* пише да је тај штап, како сазнајемо из забелешке слуге енглеског амбасадора Х. Кевендиша, који је 1589. посетио Милешеву, имао кристалну јабуку на врху, као и овај данашњи. Та јабука, како се тада веровало, благотворно је деловала на вид. Слуга Фокс је видео (и записао) како су тројица дубровачких трговаца, који су се на путу придружили амбасадору Кевендишу и његовој пратњи, том кристалном јабуком трљала очи (према: Сретен Петковић, *Манастир Свешта Тројица у Пљевљима*, Пљевља 2008). Из Милешеве штап је донесен у пљеваљски манастир, где је 1608. године непознати златар на сребрним тракама, којима је био опточен, декоративним словима „искуцао“ текст похвалне песме Св. Сави, што је знак да се ради о реликвији и симболу власти и управљања црквом божјом. Тај штап се налазио у Светотројичком манастиру све до 2009. године, кад је враћен у Милешеву. Истина, једном је из пљеваљског манастира био украден, али га је крадљивац, вероватно уплашен, сам вратио! Народ и данас верује у његову чудотворну моћ.

У Милешеви се налазе и мошти Св. краља Владислава Немањића. Ова његова задужбина један је од најзначајнијих српских манастира. Саграђен је за време Владислављеве кратке владавине (1234–1243), на десној обали Милешевске реке, шест километара од Пријепоља. Знаменита браћа (или блиски рођаци) Соколовићи (можда Ненадићи), Бајо, касније велики везир Мехмед-паша Соколовић (1505–1579), и Макарије (почетак XVI века – 1574), касније патријарх српски и светитељ, школовали су се у Милешеви.

Манастир Милешева је изузетно градитељско дело рашке школе. Био је модел за изглед многих цркава подигнутих касније, а његов живопис, настао највероватније око 1235. године, убраја се у врхунце српског зидног сликарства тог доба. Фреске у главном делу цркве рађене су на златној позадини, а својом композицијом и колоритом издвајају се *Анђео на Христовом тробу* (*Бели анђео*) на јужном зиду, *Скидање с крста* у поткуполном простору, *Благовешће* на источном зиду, *Усиће Богородице* на западном зиду и крупни медаљони с попрсјима светитеља на луковима под куполом. За нашу културу посебно су важни портрети првих Немањића: делимично сачуван Немањин, Савин и Стефана Првовенчаног, као и портрети његових синова Радослава и Владислава, сликани за њихових живота.

МАНАСТИР СВЕТА ТРОЈИЦА У ПЉЕВЉИМА

Ћивот Св. Саве

У Светој Тројици у Пљевљима и даље се налази, верује се, ћивот Св. Саве. Не зна се како је он и када донесен у овај манастир, о томе се само приповеда у легендама. Према једној, о којој пише поменути С. Димитријевић, ћивот Св. Саве, кад су се калуђери разбежали у доба Велике сеобе, из Милешеве су однели муслимани из породице Капичић, родом из оближњег Хисарџика. У њему су чували воће! Кад је то сазнао један калуђер из Свете Тројице, зближио се с њима, очигледно у намери да избави светињу. Једном их је добро угостио у манастиру и још их даривао оседланим коњем. Кад им је нешто касније дошао у госте, упиташе га какав поклон жели, а он, као да је то и очекивао, одмах затражи ћивот. Капичићи, држећи очигледно до свог угледа, поклоне му га и тако се ова светиња нашла у пљеваљском манастиру.

Унеколико другачију верзију ове легенде испричала је Томашу Ђоровићу 2003. године монахиња Марина, која је у пљеваљском манастиру боравила четрдесет година. Према њеном казивању, у манастир је једног дана дошао неки Турчин и код игумана довео своју кћер, која се била згранула, јер је чуо да духовник може да помогне девојци. После молитве девојци је заиста било боље. А Турчин на поклон беше донео јабуке, које су, иако је зима била на измаку, изгледале као да су тек убране. Игуман је питао откуд му такве јабуке, а Турчин је одговорио да их чува у бајуну (ковчегу) једног српског светитеља. Кад је игуман касније отишао у госте код Турчина и видео ковчег, одмах је схватио да је реч о светињи. Затим му је понудио да се мењају: за ковчег је давао свог најбољег ата, а имао је добре коње. Турчин је, пошто је веома волео коње, пристао и тако су Срби повратили своју велику светињу.

Ћивот је величине $1,77 \times 0,41$ m и налази се на постољу испред престоних икона Христа и Св. Тројице. Светињу поштују и православни хришћани и муслимани. Тражећи лека, они се и данас, као некад, провлаче испод ћивота. Догодила су се у овом манастиру многа чудесна исцељења. Испод ћивота се провлаче не само оболели већ и они који желе да се заштите од болештина и несреће.

У Светој Тројици се чува још неколико великих светиња: стопало Св. Текле, део моштију Св. Козме и Дамјана, окамењени угрушак крви светих четрдесет севастијских мученика и мошти свештеномученика архимандрита Серафима Царића. А посебно се поштује позлаћени крст у који су уграђене честице Часног крста. Ову светињу народ целива на Крстовдан. Веома је поштована и икона Дарохранилица из XVI века, дар руског цара овом манастиру.

Манастир Св. Тројица, који се налази на километар и по северно од Пљеваља, први пут се помиње 1537. године у једном запису јеромонаха Саве, првог познатог тројичког преписивача. Саграђен је, највероватније, на остацима старијег манастира из немањихког периода. Први ктитор био је јеромонах Висарион (Василије), са братом му Савом и сином архијерејом Никифором. Они су, највероватније, у почетним годинама четврте деценије XVI века, најкасније 1573. године, саградили цркву, то јест наос и олтарски простор. Припрата је саграђена око пола века касније, а њени ктитори били су монах Георгије, са сином јеромонахом Ананијем и синовцем спахијом Војином, што потврђују ктиторски портрети на западном зиду. Манастир је живописан крајем XVI века, а осликао га је поп Страхиња из Будимља, угледни живописац, који је украсио више српских цркава и манастира.

Током XVI, XVII и XVIII века Манастир Света Тројица је био врло значајан преписивачки и књижевни центар. Ту је настало више десетина рукописаних књига. Најзначајнији преписивач био је Гаврило Тројичанин, родом од Шћепан поља. Његова дела су чувени преписи *Шесћоднева* Јована егзарха и *Хришћанске ѿвојѿграфије* Козме Индикоплова, затим наставак чувеног *Врхобрезничкој хроноѿрафа* (летописа), који се данас чува у Прагу, више псалтира и још неколико значајних књига. Истовремено, у Св. Тројици радио је и знаменити зограф Андрија Раичевић, чије изузетне минијатуре красе поменуте рукописе – *Шесћоднев* и *Хришћанску ѿвојѿграфију*. Раичевићу се приписује и неколико вредних икона насталих половином XVII века. У манастирској библиотеци се чувају и врло вредне књиге на пергаменту и папиру из XII и XIV века, као и познати коректурни табаци Милешевске штампарије из 1557. Чувају се и 824 турска документа, који се односе на сам манастир или на његова бројна имања.

Данашњи изглед манастир има од XVIII века, пошто је до тада више пута обнављан и дограђиван.

Ризница Манастира Св. Тројице поседује више од 1.700 предмета и по богатству је трећа у Српској православној цркви.

САМОКОВ, БУГАРСКА

Манастир Покрова Пресвете Богородице
Део моштију Св. Саве (мали прст леве руке)

Велика српска светиња, део моштију Св. Саве, налази се у бугарском граду Самокову, 55 km јужно од Софије. Мали прст леве руке чува се као велика светиња у женском манастиру посвећеном Покрову Пресвете Богородице, који је подигнут 1772. године. Како пише проф. Акси́нија Џурова, директорка Центра за словенско-византијске студије *Иван Дујчев*, ова светиња донесена је у самоковски манастир за време друге епидемије куге, која је у овом крају Бугарске харала 1837–1839. (Аксинија Џурова, *Владетелският кул – Емблема на сръбската държавност*, „Зборник радова Византолошког института“ XLIV, Београд, 2007, стр. 521–536). Светињу је из Хиландара донео јеромонах Серафим, највероватније пореклом из овог краја, с намером да она заштити град и манастир од болести. Повод је био и освештање новосаграђене манастирске цркве. Прст Св. Саве налазио се у истом малом сребрном ћивоту са делом моштију Св. Пантелејмона. Јеромонах Серафим преминуо је 12. јануара 1906. године, у дубокој старости; можда је живео 110 година! Манастиру је оставио и своју библиотеку у којој је било значајних српских рукописа.

Овде је и данас снажан култ Св. Саве и Св. Симеона. Богослови имају објашњење зашто су мошти два светитеља у истом ћивоту и зашто су донесене баш у самоковски манастир. Зато што је он некада био под црквеном управом Пећке патријар-шије и метох Манастира Хиландара. А Растко Немањић, касније монах Сава, па Св. Сава, замонашио се у светогорском Манастиру Пантелејмону.

Није била тајна да се део моштију Св. Саве налази у самоковском манастиру, али се о томе много више говори и пише после открића да би тај прст могао да буде онај који недостаје на милешевској руци.

